

ÚSTAVA ČESKÉ REPUBLIKY A LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD

Obsah přednášky

1. Ústavní právo ČR
2. Ústava ČR jako základní zákon ČR
 - 2.1 Druhy ústav
 - 2.2 Funkce ústavy
 - 2.3 Obsah ústavy
 - 2.4 Členění ústavy
3. Realizace teorie dělby moci
 - 3.1 Zákonodárná moc
 - 3.2 Výkonná moc
 - 3.3 Soudní moc
 - 3.4 Další orgány
 - 3.5 Ústavní základy samosprávy
4. Pojem ústavní pořádek ČR
5. Charakteristika základních práv a svobod
6. Ústavní úprava základních práv a svobod – LZPS
7. Prostředky ochrany základních práv a svobod

1. Ústavní právo ČR

- ÚSTAVNÍ PRÁVO lze chápat jako vícevýznamový pojem:
 - jako **odvětví** systému práva České republiky,
(tj. soubor ústavněprávních norem),
 - jako **soubor předpisů nejvyšší právní síly**,
(v právním řádu označován jako ústavní pořádek ČR),
 - jako **soubor právních předpisů**, které tvoří prameny práva jako odvětví
(ústavní právo v objektivním smyslu),
 - jako ústavně zaručené **subjektivní veřejné právo** jedince, (tj. nároky a oprávnění),
 - jako **vědní a učební disciplínu**.

1. Ústavní právo ČR

- ⊙ je součástí veřejného práva,
- ⊙ představuje však východiska všech právních odvětví systému práva ČR bez ohledu na jejich povahu,
- ⊙ předmět ústavního práva tvoří společenské vztahy týkající se:
 - základních prvků státu (státní moc, území, obyvatelstvo),
 - jeho formy a organizace (vztahy mezi státními orgány realizující jednotlivé státní funkce),
 - omezení této moci ve prospěch autonomních prostorů jednotlivce.

2. Ústava jako základní zákon ČR

2.1 Druhy ústav

- ⊙ právní a faktické
- ⊙ rigidní a flexibilní
- ⊙ psané a nepsané
- ⊙ reálné a fiktivní
- ⊙ původní a přenesené
- ⊙ revoluční, dohodnuté a oktrojované

2. Ústava jako základní zákon ČR

2.2 Funkce ústavy

- ⊙ Funkce vyjadřují její poslání,
- ⊙ funkce politická,
- ⊙ funkce ideologická,
- ⊙ funkce kulturní,
- ⊙ funkce právní - normativní zajištění:
 - legitimace k výkonu státní moci,
 - reprezentace,
 - integrace,
 - kontroly výkonu moci ve státě a společnosti,
 - stabilizace, nadřazenosti a relativní neměnnosti určitého řádu.

2. Ústava jako základní zákon ČR

2.3 Obsah ústavy

- ⊙ pravidla chování, tj. ústavněprávní normy
- ⊙ Ustanovení o organizaci a činnosti státu a jeho právu:
 - normy zřizující a rušící stát jako takový,
 - normy určující obyvatelstvo a území,
 - normy upravující výkon státní moci,
 - normy upravující členění státní organizace a státu,
 - normy symbolizující stát...
- ⊙ Ustanovení vyjadřující vztah státu ke společnosti a jednotlivcům a jiným státům.
- ⊙ Ustanovení vyjadřující státní cíle a hodnoty, na které je stát vázán.

2. Ústava jako základní zákon ČR

2.4 Členění ústavy

- Preamble
- HLAVA PRVNÍ - Základní prohlášení (čl.1 – čl.14)
- HLAVA DRUHÁ - Moc zákonodárná (čl.16 – čl.53)
- HLAVA TŘETÍ - Moc výkonná (čl.54 – čl.80)
 - Prezident republiky (čl.54 – čl.66)
 - Vláda (čl.67 – čl.80)
- HLAVA ČTVRTÁ - Moc soudní (čl. 81 – čl. 96)
 - Ústavní soud (čl.83 – čl.89)
 - Soudy (čl.90 – čl.96)
- HLAVA PÁTÁ - Nejvyšší kontrolní úřad (čl.97)
- HLAVA ŠESTÁ - Česká národní banka (čl.98)
- HLAVA SEDMÁ - Územní samospráva (čl.99 – čl.105)
- HLAVA OSMÁ - Přechodná a závěrečná ustanovení (106-113)

Ústavu ČR lze charakterizovat jako ústavu:

- **psanou**, protože byla schválena najednou jako jednolitý dokument – viz úst.z.č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky,
- **rigidní**, tzn. tuhou, obtížně měnitelnou (opak flexibilní či pružné ústavy), protože k její změně je potřeba 3/5 většina všech poslanců a 3/5 většina přítomných senátorů,
- **přenesenou**, protože významně čerpá z již schválených ústav,
- **dohodnutou**, tzn. přijatou svobodně zvoleným zákonodárným orgánem za podpory naprosté většiny členů.

3. Realizace teorie dělby moci

- **Princip dělby moci** říká, že státní moc, aby nebyla zneužita proti občanům, musí být rozdělena na tři složky – do tří úřadů, jejichž pravomoci musí být navzájem odděleny (legislativa – exekutiva – jurisdikce).
- Charakteristickým rysem naší Ústavy je přehledná organizace dělby státní moci, jejíž složky jsou vnitřně zdvojeny.
- Rovněž zakazuje soustředění funkcí v jedné ruce (inkompatibilita).

	moc zákonodárná	moc výkonná	moc soudní
složka strategická	Senát	prezident	Ústavní soud
složka dynamická	Posl. sněm.	vláda	soust. soudů

3. Realizace teorie dělby moci

- **Princip brzd a rovnováh** naznačuje, že jednotlivé složky státní moci se svými pravomocemi navzájem vyvažují a omezují.

	<u>legislativa</u>	<u>exekutiva</u>	<u>jurisdikce</u>
legislativa	<i>vydává zákony</i>	právo suspenzivního veta	právo zrušit zákon
exekutiva	parlamentní kontrola, právo přehlasovat prezidentovo veto	<i>vykonává zákony</i>	právo zrušit nařízení vlády
jurisdikce	<i>..rozhodování soudů parlament nemění..</i>	právo udělení milosti, amnestie	<i>vykládá zákony</i>

3. Realizace teorie dělby moci

3.1 Zákonodárná moc

- Legislativa je nejdůležitějším pilířem demokratického politického systému.
- Lid jako organizovaný občanský celek vykonává státní moc přímo (referendum) nebo nepřímo, prostřednictvím voleného parlamentu.
- Parlament ČR je tvořen 2 komorami - Poslaneckou sněmovnou (200 poslanců, na 4 roky) a Senátem (81 senátorů, na 6 let).
- Volby se konají tajným hlasováním na základě všeobecného, rovného a přímého volebního práva,
 - do Poslanecké sněmovny podle zásad poměrného zastoupení,
 - do Senátu podle zásad většinového systému.
- Aktivní volební právo (právo volit) má každý občan České republiky, který dosáhl věku 18let.

3. Realizace teorie dělby moci

3.1 Zákonodárná moc

- Pasivní volební právo (právo být zvolen) má každý občan České republiky, který má právo volit a dosáhl věku 21 let (do Poslanecké sněmovny), 40 let (do Senátu).
- Inkompatibilita - s funkcí poslance nebo senátora je neslučitelný výkon úřadu prezidenta republiky, funkce soudce...
- Komory jsou způsobilé se usnášet za přítomnosti alespoň 1/3 svých členů.
- K přijetí ústavního zákona 3/5 většina všech poslanců a 3/5 většina přítomných senátorů.
- K přijetí usnesení o vyhlášení válečného stavu je třeba souhlasu nadpoloviční většiny všech poslanců a nadpoloviční většiny všech senátorů
- Parlament vykonává několik funkcí: zákonodárnou, kontrolní, ustavující, politickou, autonomní.

Sněmovní síň
Poslanecké sněmovny
Parlamentu ČR

Jednací sál Senátu
Parlamentu ČR

3. Realizace teorie dělby moci

3.2 Výkonná moc

- nejdynamičtější složkou státní moci je exekutiva, kterou představuje především vláda a prezident,
- hlavní úkoly exekutivy: administrativní, zahraniční, soudní, legislativní, politické.

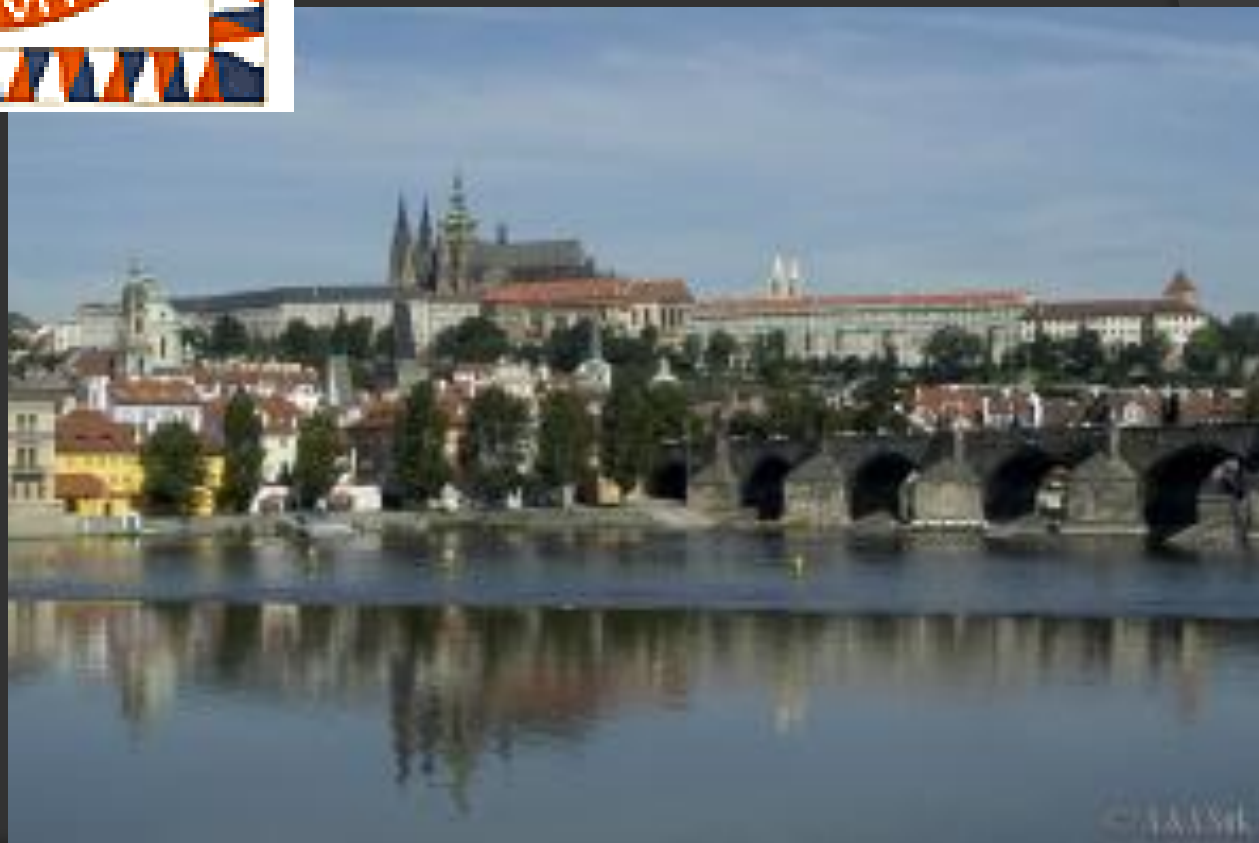
Prezident republiky

- prezident je hlavou státu, ne více než 2x za sebou, na 5 let
- dříve volen Parlamentem na společné schůzi obou komor, nyní v přímé volbě občany,
- pasivní volební právo – občan, který je volitelný do Senátu,
- jmenuje a odvolává předsedu a další členy vlády, rozpouští Poslaneckou sněmovnu, jmenuje soudce Ústavního soudu, odpouští a zmírňuje tresty uložené soudem, podepisuje zákony, je vrchním velitelem ozbrojených sil, jmenuje a povyšuje generály, má právo udělovat amnestii...

Prezidentská standarta

Pražský hrad – sídlo
prezidenta republiky

3. Realizace teorie dělby moci

3.2 Výkonná moc

vláda

- vrcholný orgán výkonné moci,
- rozhoduje ve sboru podle většinového principu,
- složena z předsedy (premiér, první ministr), místopředsedů a ministrů,
- pravomoci vlády jsou charakterizovány jako zbytkové – po odečtení pravomocí prezidenta republiky od exekutivy jako celku,
- k vykonávání zákonů vydává vláda právní předpisy nižší právní síly (nařízení vlády a vyhlášky ministerstev),
- Ústava podtrhuje pravomoci předsedy vlády, který sestavuje vládu, organizuje činnost vlády, řídí její schůze, vystupuje jejím jménem a vykonává další činnosti ...
- Nedůvěru vládě může vyslovit Poslanecká sněmovna.

Strakova akademie – sídlo
Úřadu vlády, vlády ČR

Kramářova vila - rezidence
předsedy vlády České republiky

3. Realizace teorie dělby moci

3.3 Soudní moc

- Systém nezávislé soudní moci neboli jurisdikce je vedle legislativa a exekutivy poslední složkou trojdílné státní moci.
- Funguje spíše jako brzdny či vyvažující mechanismus těchto dynamických složek.
- Soustava soudů bývá uspořádána stupňovitě podle územního principu, případně podle činností, které daný soud vykonává.
- V Ústavě ČR je soudní moci věnována IV. Hlava, která se dělí na dvě části:
 - první upravuje Ústavní soud,
 - druhá upravuje soustavu obecných soudů, kterou tvoří Nejvyšší soud, Nejvyšší správní soud, vrchní, krajské a okresní soudy.

Ústavní soud České republiky

- Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti, jehož postavení a kompetence jsou zakotveny přímo v Ústavě České republiky.
- Sídlem Ústavního soudu České republiky je Brno.
- Ústavní soud je specializovaný autonomní státní orgán, který není součástí soustavy obecných soudů.
- Jeho úkolem je zejména chránit práva vyplývající z Ústavy, Listiny základních práv a svobod a dalších ústavních zákonů České republiky.
- Soud je tvořen patnácti soudci, kteří rozhodují v tříčlenných senátech nebo v plénu. Soudce Ústavního soudu jmenuje prezident republiky na dobu deseti let.
- Rozhodnutí Ústavního soudu v rámci jeho věcné působnosti jsou konečná a nelze se proti nim odvolat.

Ústavní soud České republiky

Nejvyšší soud České republiky

- Nejvyšší soud České republiky se sídlem v Brně je vrcholným soudním orgánem ve věcech patřících do pravomoci soudů v občanském soudním řízení a v trestním řízení s výjimkou záležitostí, o nichž rozhoduje Ústavní soud ČR a Nejvyšší správní soud ČR.
- Náplní jeho činnosti je především rozhodování o mimořádných opravných prostředcích proti rozhodnutím odvolacích soudů, rozhodování o stížnostech pro porušení zákona, rozhodování o uznání a vykonatelnosti rozhodnutí cizozemských soudů na území České republiky.
- Přispívá k sjednocování rozhodovací činnosti soudů rovněž tak, že uveřejňuje stanoviska a vybraná nejzávažnější rozhodnutí Nejvyššího soudu a ostatních soudů ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek.

Nejvyšší soud České republiky

Nejvyšší správní soud

- Nejvyšší správní soud sídlí v Brně.
- Je vrcholným soudním orgánem ve věcech patřících do pravomoci soudů ve správním soudnictví.
- Rozhoduje o kasačních stížnostech směřujících proti pravomocným rozhodnutím krajských soudů ve správním soudnictví, jimiž se stěžovatelé domáhají zrušení napadených rozhodnutí.
- Tato ochrana proti nezákonným rozhodnutím správního orgánu je dále nově doplněna o ochranu před jeho nečinností a před nezákonnými zásahy správního orgánu.
- Nejvyšší správní soud dále rozhoduje ve věcech volebních, ve věcech rozpuštění politických stran a politických hnutí, pozastavení nebo znovuoobnovení jejich činnosti a o zrušení opatření obecné povahy nebo jeho části pro rozpor se zákonem.

Nejvyšší správní soud

Vrchní soudy, krajské soudy a okresní soudy

- ◉ Zaměřené jak na trestní, tak na občanskoprávní věci.
- ◉ **Okresní soudy** jsou nejnižším článkem soudní soustavy.
 - Projednávají v prvním stupni zejména věci, které vyplývají z občanskoprávních, pracovních, rodinných a obchodních vztahů, rozhodují též o vině a trestu v trestním řízení.
- ◉ **Krajské soudy** tvoří další stupeň, v prvním stupni rozhodují ve věcech, které jsou nesnadné, společensky významné (ochrana osobnosti, autorská práva).
 - Ve druhém stupni rozhodují pokud k řízení v prvním stupni byl příslušný okresní soud, jsou též subjektem správního soudnictví.
- ◉ **Vrchní soudy** působí jako soudy druhého stupně, pokud v prvním stupni rozhodoval soud krajský.

Vrchní soud v Praze

Vrchní soud v Olomouci

Krajský soud v Brně

Okresní soud ve Vyškově

3. Realizace teorie dělby moci

3.4 Další orgány - Nejvyšší kontrolní úřad (NKÚ)

- nezávislý orgán, který vykonává kontrolu hospodaření se státním majetkem a plnění státního rozpočtu,
- prezidenta a viceprezidenta Nejvyššího kontrolního úřadu jmenuje prezident republiky na návrh Poslanecké sněmovny,
- postavení, působnost, organizační strukturu a další podrobnosti stanoví zákon (zákon č. 166/1993 Sb., o Nejvyšším kontrolním úřadu),
- Orgány NKÚ jsou prezident NKÚ, viceprezident NKÚ, Kolegium NKÚ, senáty NKÚ a Kárná komora NKÚ,
- sídlo v Praze.

3. Realizace teorie dělby moci

3.4 Další orgány – Česká národní banka (ČNB)

- ústřední banka státu,
- hlavním cílem její činnosti je péče o cenovou stabilitu; do její činnosti lze zasahovat pouze na základě zákona.
- postavení, působnost a další podrobnosti stanoví zákon (zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance)
- vykonává dohled nad finančním trhem, určuje měnovou politiku, vydává bankovky a mince, řídí peněžní oběh, platební styk a zúčtování bank, vykonává dohled nad bankovním sektorem, kapitálovým trhem, pojišťovnictvím, penzijním připojištěním, družstevními záložnami, institucemi elektronických peněz a devizový dohled,
- postavení veřejnoprávního subjektu ,
- se sídlem v Praze,
- Nejvyšším řídicím orgánem ČNB je bankovní rada, jejímiž členy jsou guvernér, dva viceguvernéři a čtyři vrchní ředitelé, všechny členy bankovní rady jmenuje prezident republiky na šestileté období.

3. Realizace teorie dělby moci

3.5 Ústavní základy samosprávy

- Upraveny v Hlavě sedmé Ústavy ČR a v čl. 8, který zaručuje samosprávu.
- Česká republika se člení na obce, které jsou základními územními samosprávnými celky, a kraje, které jsou vyššími územními samosprávnými celky.
- Ústavní zákon č. 347/1997Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávných celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky – vytvoření 14 VÚSC.
- Územní samosprávné celky jsou územními společenstvími občanů, která mají právo na samosprávu.
- Jediný ústavně zakotvený orgán – zastupitelstvo (obce, kraje).
- Zastupitelstva mohou v mezích své působnosti vydávat obecně závazné vyhlášky.
- Další prameny právní úpravy územní samosprávy:
 - Zákon č. 128/2000Sb., o obcích (obecní zřízení),
 - Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení),
 - Zákon č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze.

Územní samospráva v České republice – VÚSC (kraje)

4. Pojem ústavní pořádek ČR

- Pojem pořádek v češtině vyjadřuje spíše situaci, kdy jsou určitá pravidla dodržována.
- Přesnější by bylo použití termínu řád, který směřuje k vymezení určitého souboru pravidel.
- Pojem ústavní pořádek vyjadřuje soubor právních předpisů, které mají v ČR sílu ústavního zákona a které lze napříště měnit znovu pouze ústavním zákonem.
- Je upraven v čl. 3 a čl. 112 Ústavy ČR.
- Součástí ústavního pořádku jsou: Ústava ČR, Listina základních práv a svobod, ústavní zákony přijaté podle Ústavy, ústavní zákony upravující státní hranice, ústavní zákony ČNR, přijaté po 6.červnu 1992.

5. Charakteristika základních práv a svobod

- ⊙ Základní práva a svobody nejsou Listinou definována.
- ⊙ Charakteristika základních práv a svobod:
 - jsou ústavně zaručené,
 - mají povahu veřejného subjektivního práva,
 - mají zvláštní obsah (zajištění autonomních prostorů jedince, možnosti jednotlivce účastnit se na správě veřejných věcí...),
 - vznikají přímo na základě ústavního zakotvení nebo mezinárodní smlouvy,
 - jsou vymahatelné vůči státu prostřednictvím nezávislé soudní moci,
 - představují ústavní hodnoty, kterými je stát ve své činnosti vázán,
 - nezadatelnost, nezcizitelnost, nepromlčitelnost a nezrušitelnost.

5. Charakteristika základních práv a svobod

- Základní práva a svobody jsou ústavně zaručená subjektivní veřejná práva. To se promítá do vymezení jejich subjektů.

a) **Nositelé základních práv a svobod** - tímto subjektem je především každá lidská bytost (fyzická osoba).

- Okamžik nabytí a ztráty způsobilosti být subjektem základních práv a svobod plyne bez bližší úpravy z povahy existence lidské bytosti (narození – smrt).
- Listina sama dále určité základní právo s nějakým pevným věkem nespojuje.

b) Nositelem základních práv a svobod podle Listiny nemůže být státní či veřejná moc. Ta je jejich **adresátem**.

- Obsahem základních práv a svobod jsou nároky, které pro jejich nositele plynou vůči státní moci.
- Základní je nepochybně funkce omezení státní moci.

6. Ústavní zakotvení základních práv a svobod - LZPS

○ Systematika Listiny základních práv a svobod:

Preambule

HLAVA PRVNÍ - Obecná ustanovení (čl.1 – čl.4)

HLAVA DRUHÁ - Lidská práva a základní svobody (čl.5 – čl.23)

- Základní lidská práva svobody (čl.5 – čl.16)
- Politická práva (čl.17 – čl.23)

HLAVA TŘETÍ - Práva národnostních a etnických menšin
(čl.24 – čl.25)

HLAVA ČTVRTÁ - Hospodářská, sociální a kulturní práva
(čl.26 – čl.35)

HLAVA PÁTÁ - Právo na soudní a jinou právní ochranu
(čl.36 – čl.40)

HLAVA ŠESTÁ - Ustanovení společná (čl.41 – čl.44)

7. Prostředky ochrany základních práv a svobod

⊙ **Vymahatelnost základních práv a svobod soudní cestou**

- Ústavní soud jako orgán ochrany ústavnosti
(možnost podat ústavní stížnost podle čl. 87 Ústavy, dále rozhoduje o ústavnosti zákonů)
- Nejvyšší správní soud
- Obecné soudy

⊙ **Uplatnění práva petičního**

- čl. 18 Listiny, z. č. 85/1990 Sb., o právu petičním,
- ve věcech veřejného nebo jiného společného zájmu má každý právo sám nebo s jinými se obracet na státní orgány a orgány územní samosprávy s žádostmi, návrhy a stížnostmi,
- peticí se nesmí zasahovat do nezávislosti soudu,
- peticemi se nesmí vyzývat k porušování základních práv a svobod zaručených Listinou.

7. Prostředky ochrany základních práv a svobod

○ Uplatnění práva shromažďovacího

- čl. 19 Listiny, z. č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím.
- princip oznamovací,
- svolavatel písemně oznamuje obecnímu, popř. krajskému úřadu,
- ten může shromáždění zakázat, jestliže by oznámený účel shromáždění směřoval k výzvě:
- popírat nebo omezovat osobní, politická nebo jiná práva občanů pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání a sociální postavení nebo k rozněcování nenávisti a nesnášenlivosti z těchto důvodů;
- dopouštět se násilí nebo hrubé neslušnosti;
- jinak porušovat ústavu a zákony.

7. Prostředky ochrany základních práv a svobod

○ Uplatnění práva sdružovacího

- čl. 20 Listiny, z. č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů,
- každý má právo spolu s jinými se sdružovat ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích, občané mají právo zakládat též politické strany a politická hnutí a sdružovat se v nich,
- politické strany a politická hnutí, jakož i jiná sdružení jsou odděleny od státu,
- uplatňuje se princip registrační,
- přípravný výbor podává návrh na registraci na MV ČR,
- nejsou dovolena sdružení jejichž cílem je popírat nebo omezovat osobní, politická nebo jiná práva občanů;
- která sledují dosahování svých cílů způsoby, které jsou v rozporu s ústavou a zákony;
- ozbrojená nebo s ozbrojenými složkami.

7. Prostředky ochrany základních práv a svobod

◉ **Žádost o milost**

- právo udílet milost je právem prezidenta republiky založené Ústavou ČR, které by mělo zřejmě zmírňovat křivdy a nespravedlnosti způsobené obecnými soudy, případně zmírňovat špatnou osobní situaci dotčených osob a tímto zajišťovat jakousi obecnou spravedlnost.

◉ **Právo na odpor – čl. 23 Listiny**

- občané mají právo postavit se na odpor proti každému, kdo by odstraňoval demokratický řád lidských práv a základních svobod, založený Listinou, jestliže činnost ústavních orgánů a účinné použití zákonných prostředků jsou znemožněny.

7. Prostředky ochrany základních práv a svobod

◉ Veřejný ochránce práv

- Původ slova ombudsman lze nalézt ve středověkých výrazech „umbup“ (moc, autorita), případně ve švédském slově „ombud“, které označuje osobu, jenž vystupuje jako zástupce, zmocněnec či mluvčí jiných.
- **Český veřejný ochránce práv** byl zřízen zákonem č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv.
- Je volen Poslaneckou sněmovnou z kandidátů, z nichž po dvou navrhuje prezident republiky a senát. funkční období ochránce je šestileté a může být zvolen pouze na dvě po sobě jdoucí funkční období, ochráncem může být zvolen každý, kdo je volitelný do Senátu.
- Kancelář veřejného ochránce práv, Údolní 39, Brno.
- k ochraně osob před jednáním úřadů a dalších institucí
- zabývá se podněty, šetření zahajuje i z vlastní iniciativy
- nemůže měnit nebo rušit jejich rozhodnutí, požadovat nápravu

Doporučená literatura

